

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE SOCIOLOGIE

***IMPACTUL TRAUMEI ISTORICE ȘI AL RASISMULUI COTIDIAN ASUPRA STĂRII
PSIHOSOCIALE A FAMILIILOR ROME***

TEZĂ DE DOCTORAT

-REZUMAT-

Doctorand :
BELA-OLIMPIU LĂCĂTUȘ (căs. Lăcătuș-Iakab)

Coord. științific:
Prof. emerit dr. MARIA ROTH

Cluj-Napoca
2026

<u>Lista de abrevieri</u>	6
<u>Lista tabelelor</u>	8
<u>Clarificare terminologică - poziționare epistemologică :</u>	9
<u>INTRODUCERE</u>	10
<u>CAPITOLUL I CONCEPTUALIZAREA TRAUMEI ÎN CONTEXTUL ROMILOR</u>	18
<u>1.1. Conceptualizarea traumei: definiții și perspective teoretice</u>	18
<u>1.2. Trauma pe bază de rasă și anti-țigănistul</u>	20
<u>1.3. Trauma istorică și trauma intergenerațională</u>	23
<u>1.3.1. Experiența sclaviei romilor (1385-1856)</u>	24
<u>1.3.2. Antițigănistul perioadei interbelice (1920–1940): biopolitică, eugenie și construcția „problemei țigănești”</u>	29
<u>1.3.3. Perioada celui de-al doilea război mondial și Holocaustul romilor</u>	33
<u>1.3.4. Perioada opresiunii culturale și dezavantajării din perioada comunistă (1947-1989)</u>	36
<u>Concluzii</u>	37
<u>CAPITOLUL II MODELE TEORETICE PENTRU ÎNȚELEGEREA TRANSMITERII ȘI MANIFESTĂRII TRAUMEI LA ROMI</u>	41
<u>2.1. Teoria traumei istorice</u>	41
<u>2.2. Teoria traumei intergeneraționale</u>	44
<u>2.2.1. Modelul HITT-Q (Historical Intergenerational Trauma Transmission)</u>	45
<u>2.2.2. Sindromul de Stres Post-Traumatic al Sclavului (“SSPTS”)</u>	47
<u>2.3. Teoria rasismului cotidian și stresul traumatic pe bază de rasă</u>	49
<u>2.4. Teoria critică a rasei</u>	51
<u>2.5. Teoria traumei culturale</u>	52
<u>2.6. Teoria rezilienței și a creșterii post-traumatice</u>	53
<u>2.7. Teoria sistemelor ecologice</u>	53
<u>Concluzii</u>	55
<u>CAPITOLUL III EXCLUZIUNEA STRUCTURALĂ A ROMILOR: DE LA STEREOTIPURI LA SĂRĂCIE ȘI INJUSTIȚIE SPAȚIALĂ</u>	56
<u>3.1. Geneza stereotipurilor. Conceptul de “paria”</u>	56
<u>3.1.1. Termenii “Rom” versus “Țigan”</u>	58
<u>3.1.2. Mituri, prejudecăți și preconcepții despre romi</u>	59

3.1.3. <u>Imaginea romilor în documentele oficiale</u>	61
3.1.4. <u>Tratamentul rasist aplicat de stat</u>	63
3.2. <u>Sărăcia ca traumă continuă</u>	65
3.2.1. <u>Indicele multidimensional al sărăciei la romi</u>	66
3.2.2 <u>Sărăcia romilor și efectele ei</u>	67
3.2.3. <u>Interconexiunea dintre sărăcie și trauma istorică</u>	69
3.3. <u>Injustiția spațială și rasismul ecologic</u>	71
<u>Concluzii</u>	73
<u>CAPITOLUL IV FAMILIA ROMĂ ȘI PARENTINGUL</u>	74
4.1. <u>Structura și valorile tradiționale ale familiei rome</u>	75
4.1.1. <u>Rolurile de gen în familia romă tradițională</u>	75
4.1.2. <u>Romanipen – identitatea romă</u>	76
4.1.3. <u>Aspectele pozitive ale identității rome</u>	77
4.2. <u>Impactul traumei asupra dinamicii familiale</u>	79
4.2.1. <u>Tăcerea traumatică și transmiterea fricii</u>	79
4.2.2. <u>Internalizarea stigmatului și rușinea identitară</u>	80
4.3. <u>Părinții și copiii romi</u>	81
4.3.1. <u>Caracteristicile educației în familia romă</u>	81
4.3.2. <u>Provocările contemporane ale parentingului rom</u>	83
4.4. <u>Criza identitară - Aculturalitate</u>	85
<u>Concluzii</u>	86
<u>CAPITOLUL V METODOLOGIA CERCETĂRII</u>	88
5.1. <u>Designul cercetării</u>	88
5.2. <u>Întrebările și obiectivele cercetării</u>	90
5.3 <u>Metodele cercetării</u>	90
5.3.1. <u>Studiul 1</u>	92
5.3.2. <u>Studiul 2</u>	93
5.3.3. <u>Studiul 3</u>	93
5.4. <u>Instrumentarul cercetării</u>	94
5.4.1. <u>Tematica ghidurilor de interviu</u>	94
5.4.2. <u>Etapele de dezvoltare a ghidurilor de interviu</u>	97
5.5. <u>Eșantionul cercetării</u>	98
5.5.1 <u>Criterii de eligibilitate</u>	98

<u>5.5.2 Justificarea dimensiunii eșantionului și saturația teoretică</u>	99
<u>5.5.3. Procedura de recrutare</u>	100
<u>5.5.4. Descrierea grupului de specialiști romi</u>	100
<u>5.6. Procedura de colectare și analiză a datelor</u>	102
<u>5.6.1. Derularea interviurilor și focus-grupurilor</u>	102
<u>5.6.2. Protecția participanților în timpul interviului</u>	103
<u>5.6.3. Pașii analizei tematice reflexive</u>	104
<u>5.6.4. Asigurarea calității</u>	105
<u>5.7. Considerente etice</u>	105
<u>5.8. Limitări metodologice</u>	107
<u>Concluzii</u>	110
<u>CAPITOLUL VI REZULTATELE CERCETĂRII</u>	112
<u>6.1 Analiza rezultatelor interviurilor individuale</u>	112
<u>6.2 Analiza rezultatelor focus grupurilor</u>	124
<u>6.3 Analiza rezultatelor interviurilor aplicate specialiștilor/expertilor romi</u>	139
<u>Concluzii</u>	150
<u>CAPITOLUL VII DISCUȚII ȘI SINTEZA REZULTATELOR</u>	151
<u>Concluzii</u>	160
<u>CAPITOLUL VIII CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI</u>	162
<u>8.1 Relevanța cercetării</u>	162
<u>8.2. Răspunsuri sintetizate la întrebările de cercetare</u>	166
<u>8.3 Recomandări pentru politici de integrare</u>	173
<u>8.4 Recomandări pentru viitoare cercetări, extinderea și diversificarea eșantioanelor</u>	175
<u>8.5 Studii longitudinale și dezvoltarea metodologiilor participative</u>	176
<u>8.6 Explorarea dimensiunilor de gen și a diferențelor intergeneraționale</u>	176
<u>8.7 Evaluarea intervențiilor și a programelor sociale</u>	176
<u>8.8 Explorarea mecanismelor de vindecare și a resurselor de reziliență</u>	177
<u>8.9 Implicații pentru practica zilnică a asistenților sociali</u>	177
<u>8.10 Implicații pentru lucrul cu clienții</u>	177
<u>8.11 Recomandări pentru noi abordări în practica asistenței sociale</u>	178
<u>8.12 Organizarea și furnizarea programelor sociale</u>	178
<u>8.13 Recomandări pentru politici sociale</u>	179
<u>8.14 Reflecții finale</u>	181

<u>BIBLIOGRAFIE</u>	183
<u>ANEXE</u>	201
<u>Anexa 0 Formular de solicitarea acordului etic</u>	201
<u>1. Consimțământ informat și participare voluntară</u>	202
<u>2. Confidențialitate și anonimizare</u>	202
<u>3. Respectarea Regulamentului general privind protecția datelor (GDPR)</u>	202
<u>4. Abordare sensibilă la traumă (trauma-informed)</u>	202
<u>5. Protecția grupului vulnerabil și prevenirea stigmatizării</u>	202
<u>6. Reflexivitate și poziționare etică a cercetătorului</u>	202
<u>Anexa 1. Acord de participare la cercetare</u>	205
<u>Anexa 2. Ghid de interviu pentru respondenții romi</u>	207
<u>Anexa 3. Ghid de interviu pentru specialiștii romi</u>	209
<u>Anexa 4. Ghid de interviu pentru focus grup</u>	211
<u>Anexa 5 – Coduri atribuite participanților</u>	212

Lista de abrevieri

Abreviere	Semnificație
COMUNITATEA A / COMUNITATEA B	Zone urban marginalizate dintr-un mare centru urban din Transilvania (denumiri codificate)
AFI	Analiza Fenomenologică Interpretativă (Interpretative Phenomenological Analysis)
APA	American Psychiatric Association (Asociația Americană de Psihiatrie)
CNSM	Centrul Național de Sănătate Mintală
C-PTSD	Complex Post-Traumatic Stress Disorder (Tulburare de Stres Posttraumatic Complexă)
DSM-V	Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (Manualul de diagnostic și statistică a tulburărilor mentale, ediția a cincea)
ECRI	European Commission against Racism and Intolerance (Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței)
EEB	European Environmental Bureau (Biroul European pentru Mediu)
ENAR	European Network Against Racism (Rețeaua Europeană Împotriva Rasismului)
ERGO Network	European Roma Grassroots Organisations Network (Rețeaua Europeană a Organizațiilor de Bază ale Romilor)
ERRC	European Roma Rights Centre (Centrul European pentru Drepturile Romilor)
FRA	European Union Agency for Fundamental Rights (Agenția Uniunii Europene pentru Drepturi Fundamentale)
GDPR	General Data Protection Regulation (Regulamentul general privind protecția datelor)
HITT	Historical Intergenerational Trauma Transmission (Modelul transmiterii intergeneraționale a traumei istorice)
HITT-Q	Historical Intergenerational Trauma Transmission Questionnaire (Chestionarul transmiterii intergeneraționale a traumei istorice)

Abreviere	Semnificație
NASEM	National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (Academiile Naționale de Științe, Inginerie și Medicină din SUA)
OB1, OB2, OB3	Obiective specifice ale cercetării
OMS	Organizația Mondială a Sănătății (WHO)
ONG	Organizație Non-Guvernamentală
ONU	Organizația Națiunilor Unite
OSCE	Organization for Security and Co-operation in Europe (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa)
OSF	Open Society Foundation (Fundația pentru o Societate Deschisă)
PL-x	Proiect de lege
PND	Planul Național de Dezvoltare
PTSD	Post-Traumatic Stress Disorder (Tulburare de Stres Posttraumatic)
RBTS	Race-Based Traumatic Stress (Stres traumatic pe bază de rasă)
SAMHSA	Substance Abuse and Mental Health Services Administration (Administrația Serviciilor de Sănătate Mintală pentru Abuzul de Substanțe)
SSPTS	Post Traumatic Slave Syndrome (Sindromul de Stres Post-Traumatic al Sclavului)
UE	Uniunea Europeană
UNICEF	United Nations Children's Fund (Fondul ONU pentru Copii)
WHO	World Health Organization (Organizația Mondială a Sănătății)

Lista tabelelor

Tabelul 1. Tematica ghidurilor de interviu (p. 94)

Tabelul 2. Distribuția participanților pe metode de colectare a datelor (p. 102)

Clarificare terminologică - poziționare epistemologică :

Utilizarea termenului „țigan” în cadrul prezentei teze nu reflectă o opțiune terminologică asumată de cercetător, nici o validare a conotațiilor istorice sau sociale asociate acestuia. Termenul este folosit exclusiv în contexte analitice bine delimitate – fie în citarea fidelă a unor surse istorice, documente oficiale sau lucrări academice, fie în redarea discursurilor actorilor sociali intervievați – pentru a păstra acuratețea științifică și autenticitatea materialului empiric.

Motivația personală și profesională a acestui demers de cercetare își are rădăcinile în experiența acumulată pe parcursul a peste douăzeci de ani de activitate în domeniul protecției copilului și al incluziunii sociale. Am constatat o discrepanță majoră între realitățile trăite de comunitățile romi și modul în care instituțiile și politicile publice răspund acestor realități, generată în parte de lipsa cunoașterii aprofundate a istoriei și culturii romilor de către profesioniștii din domeniul social, educațional, medical și juridic.

Situația actuală a romilor nu poate fi separată de evenimentele traumatiche colective – sclavia (1385–1856), perioada interbelică (1920–1940) marcată de biopolitică și eugenie, Holocaustul (1942–1944) și formele persistente de anti-țigănist – care influențează profund dinamica familială, identitatea colectivă și relația comunităților cu instituțiile.

Studiile de specialitate arată că persoanele romi prezintă o prevalență crescută a depresiei, anxietății și a altor simptome posttraumatice – față de populațiile majoritare, diferență explicată prin factori social-structurali și prin experiențe cumulative de traumă (Guerrero et al., 2024; Dagli et al., 2025).

Conform datelor Agenției pentru Drepturi Fundamentale (FRA, 2014, 2019, 2022), peste 70% dintre romi trăiesc în locuințe sub standard, iar rata de ocupare este sub 50%, ceea ce generează un context de precaritate cronică. Literatura introduce conceptul de „traumă structurală” (Orton et al., 2019; Guerrero et al., 2024), definind suferința psihică generată de sisteme instituționale injuste – educaționale, medicale, administrative – care reproduc excluderea și rasismul. În acest cadru, trauma la romi este multidimensională: combină violența istorică (sclavie, eugenism, Holocaust, comunism), discriminarea sistemică, sărăcia și marginalizarea culturală (CNSM, 2025; ERGO Network, 2022). Focusul cercetării este de a analiza impactul traumei istorice și al rasismului cotidian asupra stării psihosociale a romilor, cu accent pe transmiterea intergenerațională, practicile parentale, mecanismele de coping și reziliența comunitară.

Întrebările de cercetare vizează modul în care trauma istorică și discriminarea rasială sunt percepute și trăite, cum se realizează transmiterea acestora în cadrul familiilor romi, ce strategii de coping și reziliență sunt dezvoltate, precum și perspectiva specialiștilor romi asupra soluțiilor pentru justiție socială și incluziune. Prezentul studiu adoptă o abordare calitativă, exploratorie și descriptivă, centrată pe înțelegerea profundă a experiențelor subiective datorate unor traume transmise intergenerațional sau trăite de participanții la cercetare sub influența proceselor socioculturale din perioada vieții (Denzin și Lincoln, 2018)

Structura tezei reflectă o viziune integrată: Capitolul I unifică definițiile traumei cu evenimentele istorice majore; Capitolul II construiește cadrul analitic al cercetării integrând multiple teorii; Capitolul III analizează contextul contemporan al marginalizării; Capitolul IV explorează structura tradițională a familiei române și impactul traumei asupra dinamicii familiale; Capitolul V este dedicat metodologiei cercetării; Capitolul VI evidențiază rezultatele cercetării; Capitolul VII integrează și sintetizează rezultatele cercetării și Capitolul VIII oferă concluzii și recomandări.

Capitolul I analizează evenimentele traumatice majore care au marcat istoria romilor, demonstrând caracterul lor continuu și multidimensional. Sclavia (1385–1856) a instituit prima formă de violență sistematică, transformând romii în proprietate și dehumanizându-i. Perioada interbelică a adus legitimarea „științifică” a rasismului prin discursul eugeniei și biopoliticii, cu personalități precum Iordache Făcăoaru și Sabin Manuilă care au propus sterilizarea și deportarea în masă. Holocaustul romilor a însemnat exterminarea a între 200 și 500 de mii de persoane, iar lipsa recunoașterii oficiale timp de decenii a perpetuat trauma tăcerii. Perioada comunistă a adus o „traumă culturală a invizibilității”, prin asimilare forțată și ștergerea identității etnice din spațiul public. Concluzia capitolului este că trauma romilor nu poate fi înțeleasă ca o succesiune de episoade rupte, ci ca un continuum al opresiunii, de la sclavie la prezent.

Capitolul II construiește cadrul teoretic integrat al cercetării. Teoria traumei istorice (Brave Heart, 1998; Sotero, 2006) conceptualizează trauma ca o acumulare de suferință transmisă intergenerațional. Modelul transmiterii intergeneraționale (Danieli, 1998; Kellermann, 2001,) explică rolul tăcerii traumatice și al stilurilor parentale. Modelul HITT-Q (Starrs și Békés, 2024,) introduce noțiunea de „traumă insidioasă” – forme subtile și cotidiene de discriminare. Sindromul de stres post-traumatic al sclavului (SSPTS) (DeGruy, 2005,) identifică trei dimensiuni comportamentale: stima de sine scăzută, furia mereu prezentă și internalizarea ideologiei rasiale dominante. Teoria rasismului cotidian (Essed, 1991) și stresul traumatic pe bază de rasă (Carter și Pieterse, 2020,) arată că microagresiunile zilnice produc efecte similare PTSD. Completând cadrul, teoria critică a rasei (Crenshaw, 1991; Delgado și Stefancic, 2017,), teoria traumei culturale (Alexander, 2004,), teoria rezilienței (Ungar, 2012.; Tedeschi și Calhoun, 2004,) și modelul ecologic (Bronfenbrenner, 1979,) permit o analiză multidimensională a fenomenului.

Capitolul III analizează mecanismele contemporane ale excluziunii structurale. Geneza stereotipurilor este ilustrată prin conceptul de „paria” (Weber, 1917-1919; Arendt, 1944), iar termenul „țigăni” este prezentat ca o construcție externă, cu conotații profund degradante, spre deosebire de autoidentificarea „Rom”. Stereotipurile persistente – lene, mârșărie, infracționalitate – sunt alimentate și de declarațiile rasiste ale oficialilor de rang înalt. Sărăcia romilor este multidimensională, fiind

definită prin șase dimensiuni critice (drepturi fundamentale, sănătate, educație, locuire, nivel de trai, ocupare), iar aproximativ 80% dintre romi trăiesc sub pragul riscului de sărăcie. Sărăcia și trauma istorică sunt profund interconectate, funcționând ca un „ciclu auto-reproductiv” (Sotero, 2006,). Injustiția spațială și rasismul ecologic se manifestă prin evacuări forțate și relocarea comunităților de romi în zone poluate, precum depozite de deșeuri sau situri industriale contaminate.

Capitolul IV explorează structura tradițională a familiei rome și modul în care trauma istorică a afectat dinamica familială. Familia este prezentată ca valoare fundamentală a culturii rome, cu o structură extinsă (3–4 generații sub același acoperiș), roluri de gen bine stabilite și conceptul de Romanipen ca expresie a identității și codului moral. Impactul traumei asupra dinamicii familiale se manifestă prin parenting defensiv și hiperprotecție, tăcerea traumatică (Danieli, 1998), transmiterea afectivă a fricii și internalizarea stigmatului. Părinții romi dezvoltă strategii de supracompensare, învățându-și copiii să fie „de zece ori mai buni” și să devină invizibili pentru a evita discriminarea. Criza identitară apare din tensiunea dintre presiunile asimilării și dorința de păstrare a identității culturale, ducând la aculturalitate și la pierderea limbii romani în rândul tinerelor generații. Concluzia capitolului subliniază că parentingul defensiv și tăcerea traumatică, deși inițial strategii de supraviețuire, au devenit factori de perpetuare a vulnerabilității și de blocare a mobilității sociale.

Capitolul V dedicat metodologiei cercetării prezintă cadrul conceptual și procedural al studiului care se înscrie în paradigma calitativă, având ca scop explorarea în profunzime a experiențelor de traumă istorică și rasism cotidian trăite de familiile rome. Am optat pentru o analiză tematică reflexivă (Braun și Clarke, 2006, 2019), informată de o lentilă fenomenologică interpretativă (Smith, Flowers și Larkin, 2009). Această abordare combină avantajele ambelor cadre: sensibilitatea la experiența subiectivă și la context (lentila fenomenologică) cu capacitatea de a identifica tipare comune la nivelul unui eșantion mai larg (N=48) prin proceduri sistematice de codare și generare a temelor (analiza tematică reflexivă). Prin "lentilă fenomenologică interpretativă" înțelegem atenția acordată modului în care participanții atribuie sens propriilor experiențe, fără a urma riguros protocolul idiografic al AFI.

Obiectivul general al cercetării este de a explora și analiza impactul traumei istorice și al rasismului cotidian asupra stării psihosociale a romilor din două zone urban marginalizate dintr-un mare centru urban din Transilvania.

Întrebările de cercetare sunt următoarele:

1. Cum este percepută și trăită trauma istorică și cum influențează ea identitatea etnică romă, viața și rolurile cotidiene?

2. Cum sunt percepute și trăite experiențele de discriminare rasială și cum influențează ele identitatea etnică romă, viața și rolurile cotidiene?
3. Cum se realizează transmiterea intergenerațională a traumelor și discriminării în cadrul familiilor rome ?
4. Ce strategii individuale de coping și mecanisme comunitare de reziliență sunt dezvoltate pentru a face față rasismului cotidian și traumelor istorice și cum funcționează acestea în practică?
5. În ce măsură identitatea romă a specialiștilor și experiențele lor au influențat parcursul profesional și perspectiva acestora de activitate?
6. Cum interpretează specialiștii/expertii romi impactul traumei istorice și al rasismului cotidian asupra comunităților rome și ce soluții identifică ei pentru reziliență, justiție socială și incluziune?

Cercetarea constă din trei studii calitative, după cum urmează.

Primul studiu urmărește legătura dintre experiențele de traumă istorică și cele colective actuale recurgând la interviuri individuale. Obiectivele specifice ale cercetării urmăresc analiza contextului structural, documentarea rasismului instituțional, identificarea soluțiilor de politici publice.

OB1. Analiza modului în care evenimentele istorice colective (sclavia, Holocaustul, deportările, comunismul) sunt păstrate și transmise prin viu grai în narațiunile personale.

OB2. Identificarea experiențelor de rasism cotidian și a „traumei insidioase” în interacțiunea cu instituțiile statului (școală, poliție, sistem medical). Analiza modului în care trauma modelează stilurile parentale, tăcerile și regulile de comunicare în cadrul familiei.

OB3. Evaluarea manifestărilor contemporane ale discriminării sistemice, precum evacuările forțate, abuzurile din partea poliției și birocrăția judiciară.

În cadrul studiului au fost implicați un număr de 22 de participanți de etnie romă din două zone urban marginalizate (COMUNITATEA A și COMUNITATEA B) dintr-un mare centru urban din Transilvania, cu vârsta cuprinsă între 18 și 75 ani, cărora le a fost aplicat Ghidul de interviu (Anexa 2).

Un al doilea studiu a folosit ca metodă de cercetare focus grupurile, 3 la număr, cu membrii comunității, care au urmărit următoarele obiective specifice: Analiza construcției colective a sensului, observarea dinamicii identitare, identificarea tabuurilor și emoțiilor colective, validarea experiențelor trăite:

OB1. Explorarea modului în care grupul definește și negociază împreună conceptele de identitate, traumă și reziliență.

OB2. Captarea reacțiilor emoționale comune (rușine, mândrie, speranță) și a subiectelor sensibile care provoacă tensiune sau consens în interiorul grupului.

OB3. Facilitarea unui spațiu de recunoaștere reciprocă unde suferința individuală se transformă în solidaritate comunitară.

Pentru cel de al doilea studiu au participat un număr de 21 de persoane de etnie romă, tot din cele două zone urban marginalizate (COM. A și COM. B) dintr-un mare centru urban din Transilvania, care au participat la 3 focus grupuri (la focus grupul nr. 1 au participat 10 persoane; la focus grupul nr. 2 au participat 6 persoane; la al treilea focus grup au participat 5 persoane), cărora le a fost aplicat Ghidul de interviu (Anexa 4).

Pentru a asigura relevanța și coerența metodologică a studiului, participanții la interviuri individuale și focus-grupuri au fost selectați în baza următoarelor criterii de eligibilitate.

În cadrul celui de-al treilea studiu am urmărit în mod special documentarea rasismului instituțional, identificarea soluțiilor de politici publice scop pentru care am realizat interviuri cu specialiștii/experti romi analizează în mod specific contextului structural,

OB1. Înțelegerea sistemelor globale de opresiune și rasializare care fundamentează vulnerabilitatea actuală a comunităților.

OB2. Evaluarea modului în care trauma istorică se traduce în vulnerabilitate cotidiană la nivel de politici publice.

OB3. Identificarea soluțiilor de politici publice, propunerilor de strategii de intervenție bazate pe o abordare antirasistă și pe expertiza profesională dobândită în activism și mediere.

În cadrul acestei cercetări, a fost considerat important să fie inclusă și perspectiva a cinci specialiști/experti romi care activează în domeniul incluziunii sociale, al cercetării academice și al mișcării civice, pentru a adăuga profunzime analizei, întrucât acești profesioniști au o dublă experiență: cunosc realitățile comunitare din interior și, în același timp, înțeleg modul în care funcționează instituțiile și politicile publice care influențează viața romilor. Acestora le-a fost aplicat Ghidul de interviu (Anexa 3).

Pentru specialiștii romi, criteriile de eligibilitate au fost următoarele: autoidentificarea ca persoană de etnie romă ; relații de colaborare preexistente cu cercetătorul, dezvoltate în contextul activităților comune de activism rom și al obligațiilor morale asumate față de comunitatea din care provenim; expertiză dovedită în domeniul incluziunii sociale și promovării drepturilor romilor; experiență profesională de cel puțin 5 ani în domeniul incluziunii sociale, drepturilor omului, cercetării academice sau activismului civic cu / despre comunitățile rome; disponibilitatea de a reflecta asupra impactului traumei istorice și al rasismului asupra comunităților rome și de a propune soluții instituționale.

Tabelul 2*Distribuția participanților pe metode de colectare a datelor*

Criteriu	Interviuri individuale	Focus grupuri	Interviuri cu experti
Nr. interviuri	22	21	5
Proveniența participanților	Locuitori din comunități marginalizate și cartiere dintr-un mare centru urban din Transilvania	Locuitori din comunități marginalizate și cartiere dintr-un mare centru urban din Transilvania	Specialiști activi în intervenții sociale în comunitățile de romi din diferite instituții și organizații rome.
Nivel de școlarizare	între 0 și 12 clase	între 0 și 10 clase	Studii superioare
Intervalul de vârstă	18-75 ani	18-60 ani	44-57 ani
Tip de interviu	Semi-structurat	Semi-structurat	Semi-structurat-reflexiv

În cele trei studii am utilizat trei instrumente metodologice distincte pentru a surprinde multidimensional impactul traumei și al rasismului : un ghid de interviu individual pentru membrii comunității (Anexa 2), un ghid de interviu pentru specialiști (Anexa 3) și un ghid de interviu pentru focus grupuri. (Anexa 4)

Elaborarea ghidurilor de interviu s-a bazat pe un cadru teoretic interdisciplinar care aduce împreună conceptele de traumă istorică, transmitere intergenerațională, rasism cotidian și stres traumatic bazat pe rasă. În primul rând, pentru a explica efectele cumulative ale evenimentelor traumatice colective (precum sclavia, genocidul, perioada comunismului) asupra generațiilor ulterioare a fost introdus conceptul de traumă istorică (Historical Trauma - HT) (Brave Heart, 1998). Într-o analiză recentă, Starrs și Békés (2024) dezvoltă modelul HITT (Historical Intergenerational Trauma Transmission), care identifică cinci dimensiuni majore ale transmiterii: vulnerabilitatea familială, vulnerabilitatea descendenților, reziliența familială, reziliența descendenților și trauma morală istorică.

Analiza datelor a urmat modelul în șase faze al analizei tematice reflexive propus de Braun și Clarke (2006, 2019), adaptat la specificul cercetării calitative și la poziționarea interpretativ-fenomenologică. Codarea a fost realizată manual, utilizând un sistem de culori și adnotări pe versiunile tipărite ale transcrierilor, pentru a menține contactul direct cu datele.

Colectarea datelor s-a desfășurat în trei etape distincte, pe parcursul a mai multor ani (2018--2025), având în vedere complexitatea temei și necesitatea adaptării la contextul socio-istoric (inclusiv perioada pandemiei COVID-19). Toate interacțiunile cu participanții au avut loc în mediul lor natural -

- în locuințe ale unor persoane reprezentative din comunitățile urbane marginalizate (COM. A și COM. B), în sedii ale unor servicii sociale.

Calitatea cercetării a fost asigurată prin triangularea metodelor (interviuri individuale, focus-grupuri, interviuri cu specialiști), implicarea prelungită a cercetătorului în comunitate, reflexivitatea continuă documentată în jurnalul de cercetare, precum și prin angajamentul etic de returnare a cunoașterii către comunitatea participantă („giving back”), constituind o formă de validare indirectă.

Capitolul VI - prezintă, din perspectiva analizei tematice reflexive (Braun și Clarke, 2006, 2019) informată de o lentilă fenomenologică interpretativă (Smith, Flowers și Larkin, 2009), rezultatele obținute în cadrul cercetării calitative privind impactul traumei istorice și al rasismului cotidian asupra stării psihosociale a familiilor rome, pentru cele trei tipuri de metode utilizate.

Studiul 1 – Interviu individual (22 de participanți)

Identitatea etnică romă – între apartenență și stigmat

Identitatea etnică romă este trăită ca o condiție existențială duală, oscilând între mândria apartenenței și stigmatul internalizat. Participanții își asumă identitatea cu demnitate resemnată („asta-i nația mea, așa trebuie să mor cu ea”), în timp ce alții o afirmă ca formă de rezistență în fața excluderii sociale (Brave Heart, 1998). Această ambivalență confirmă teoria dublei conștiințe, în care minoritățile își percep identitatea prin filtrul privirii stigmatizante a majorității (Du Bois, 1903).

Trauma istorică și rasismul cotidian

Rasismul cotidian este perceput de participanți nu ca eveniment izolat, ci ca o stare de normalitate dureroasă, o „obișnuință a marginalizării” interiorizată de generații. Experiențele de umilință în spațiul public și segregarea teritorială reactualizează memoria colectivă a sclaviei și deportărilor, confirmând caracterul continuu al traumei istorice (Essed, 1991). Această continuitate între trecutul traumatic și prezentul discriminatoriu validează modelul teoretic al lui Sotero (2006), care postulează patru caracteristici esențiale ale traumei istorice.

Transmiterea intergenerațională

Transmiterea traumei între generații se realizează predominant prin tăcere și moștenire afectivă, nu prin narațiuni explicite. Participanții relatează absența poveștilor despre sclavie sau deportări în familie, dar prezența unei frici transmise inconștient prin mesaje implicite de prudență și neîncredere (Danieli, 1998). Această „tăcere traumatică” funcționează ca o pedagogie a supraviețuirii, în care copiii preiau nu povești, ci atitudini defensive față de lume.

Relația cu instituțiile

Relația romilor cu instituțiile statului este marcată de neîncredere profundă și acceptare resemnată, ca răspuns adaptativ la experiențe repetate de discriminare și umilință instituțională.

Participanții descriu interacțiuni în care demnitatea le este pusă la îndoială, de la refuzul servirii în magazine până la tratamentul diferențiat în spitale și primării (Bonilla-Silva, 2017). Această neîncredere reprezintă o manifestare a traumei culturale internalizate, confirmând că relația cu instituțiile nu poate fi înțeleasă fără integrarea dimensiunii istorice a opresiunii.

Reziliența

În ciuda marginalizării, comunitățile rome dezvoltă resurse remarcabile de reziliență, ancorate în valori tradiționale precum curățenia, munca, solidaritatea, credința religioasă și coeziunea familiei extinse. Participanții nu se definesc prin victimizare, ci printr-o formă de rezistență morală care transformă suferința în sursă de demnitate și continuitate culturală (Ungar, 2012). Femeile rome apar ca vectori principali ai acestei reziliențe, fiind depozitarele și transmițătoarele valorilor morale și spirituale în cadrul comunității.

Analiza interviurilor individuale relevă faptul că identitatea romă este trăită ca o realitate duală, tensionată între mândria apartenenței și stigmatul internalizat, iar trauma istorică nu este percepută ca un eveniment izolat, ci ca un continuum al opresiunii care se manifestă prin rasism cotidian, segregare teritorială și microagresiuni repetate. Transmiterea intergenerațională se realizează predominant prin tăcere și moștenire afectivă, nu prin narațiuni explicite, iar relația cu instituțiile este marcată de neîncredere profundă ca răspuns adaptativ la experiențe repetitive de discriminare (Danieli, 1998; Sotero, 2006). În ciuda marginalizării, participanții dezvoltă resurse remarcabile de reziliență ancorate în valori tradiționale – curățenie, muncă, solidaritate, credință – iar femeile rome apar ca vectori principali ai acestei reziliențe, transformând suferința în sursă de demnitate și continuitate culturală (Ungar, 2012).

Studiul 2 – Focus grupuri (22 de participanți, 3 focus grupuri)

Identitatea și familia

În cadrul focus grupurilor, identitatea romă apare simultan ca moștenire, povară și sursă de demnitate, fiind constant negociată între percepția de sine și imaginea impusă din afară. Participanții afirmă că diferența nu este autoatribuită, ci trăită prin ochii celorlalți („nu mă văd eu diferit, dar mă văd alții diferit”), iar familia devine principalul spațiu de transmitere a demnității etnice (Goffman, 1963). Această mândrie identitară este transmisă generațiilor tinere ca valoare fundamentală, părinții învățându-și copiii să nu își nege niciodată originile.

Rasismul cotidian

Rasismul cotidian trăit de participanți nu se manifestă doar prin gesturi extreme, ci mai ales printr-o sumă de umilințe repetate, de la evacuări forțate până la segregarea copiilor în școli și refuzul servirii în magazine. Aceste experiențe reactualizează memoria colectivă a sclaviei și deportărilor,

transformând prezentul într-o continuare a unei istorii nerezolvate (Essed, 1991). Participanții descriu o stare de vigilență permanentă, o „obișnuință a marginalizării” care le modelează profund viața de zi cu zi.

Memoria și tăcerea

Memoria familială a romilor nu este o poveste lineară, ci un spațiu fragmentat în care tăcerea devine la fel de semnificativă ca amintirea. Participanții relatează povești transmise fragmentar, adesea prin gesturi și ritualuri, nu prin narațiuni explicite despre suferințele trecutului (Alexander, 2004). Această tăcere nu înseamnă uitare, ci o strategie de protecție și o formă de memorie prin abținere, în care fiecare generație decide ce să spună și ce să ascundă generației următoare.

Starea de bine și relația cu instituțiile

Relația cu instituțiile statului este o sursă constantă de stres și dezamăgire, participanții descriind interacțiuni în care demnitatea le este pusă la îndoială, iar simplul acces la servicii publice devine un test moral. Microagresiunile din sistemul medical, educațional și judiciar produc o oboseală emoțională acumulată, iar starea de bine psihosocială depinde de capacitatea de a găsi resurse pentru a te simți întreg într-un sistem care te fragmentează (Orton et al., 2019). Neîncrederea devine astfel o formă de rezistență tăcută, o adaptare la o lume care continuă, sub alte forme, excluderea istorică.

Parentingul și educația copiilor

Pentru părinții romi, educația copiilor nu înseamnă doar formarea școlară, ci mai ales protejarea lor de o lume percepută ca ostilă, printr-o pedagogie a supracompensării care le transmite copiilor să fie „de zece ori mai buni”. Parentingul defensiv reflectă trauma intergenerațională, părinții îndrumându-și copiii cum să devină invizibili și cum să evite să „pară țigani” pentru a nu fi discriminați (DeGruy, 2005). În lipsa protecției instituționale, familia devine principala instituție a rezistenței și a vindecării lente.

Reziliența și strategiile de adaptare

Reziliența romilor apare în discuțiile de grup ca o forță trăită zilnic, un amestec de credință religioasă, umor, muzică și solidaritate comunitară, care transformă suferința în resursă de coeziune socială. Participanții relatează cum, în momente de criză, comunitatea se adună laolaltă, iar spiritualitatea oferă un cadru de sens și speranță acolo unde instituțiile au eșuat (Walsh, 2016). Această formă de reziliență colectivă nu neagă trauma, ci o reinterpretează și o transformă în poveste comună și în memorie activă.

Justiția și schimbarea

Pentru participanți, justiția nu se reduce la legi sau compensații materiale, ci are o dimensiune profund morală: dreptatea înseamnă a fi văzuți ca oameni, nu ca o problemă, și a primi recunoașterea

suferinței colective. Participanții nu cer în primul rând pedepsirea trecutului, ci posibilitatea de a construi un viitor în care copiii lor să nu mai fie batjocoriți și în care istoria romilor să fie inclusă în manualele școlare (Honneth, 2001). Schimbarea adevărată începe acolo unde rușinea este înlocuită de demnitate, iar memoria devine instrument de solidaritate.

Discuțiile colective din focus grupuri evidențiază faptul că identitatea romă este un proces dinamic, mereu negociat între apartenență și stigmatizare, iar rasismul cotidian nu este o serie de incidente izolate, ci un mecanism de reactivare a unei istorii nerezolvate, manifestat prin evacuări forțate, segregare școlară și umilințe instituționale. Memoria familială este fragmentată, iar tăcerea devine o formă de protecție și de transmitere a traumei, în timp ce parentingul defensiv reflectă internalizarea fricii colective, părinții pregătindu-și copiii pentru discriminare printr-o pedagogie a supracompensării (Essed, 1991; DeGruy, 2005). Reziliența comunitară se manifestă prin solidaritate, credință și umor, transformând suferința în coeziune socială, iar justiția este înțeleasă nu ca pedeapsă, ci ca recunoaștere simbolică – „a fi văzuți ca oameni, nu ca o problemă” (Honneth, 2001).

Studiul 3 – Interviu cu specialiști/experti romi (5 participanți)

Identitatea profesională și personală

Specialiștii romi definesc identitatea profesională ca fiind profund înrădăcinată în experiența personală a opresiunii, transformându-și cariera dintr-o simplă ocupație într-o „misiune și o durere” continuă. Aceștia își concep identitatea ca una politică, nu doar culturală, angajamentul lor fiind fundamentat pe înțelegerea opresiunii pe care romii o trăiesc de generații și pe o abordare explicit antirasistă (Kóczé, 2019). Parcursul lor profesional este marcat de conștientizarea timpurie a in justiției și de responsabilitatea suplimentară față de comunitate.

Trauma istorică și memorie colectivă

Experții definesc trauma istorică nu ca evenimente discrete, ci ca un continuum al violențelor și opresiunii care a început cu sclavia (500 de ani) și a culminat în Holocaust, perpetuându-se în prezent prin forme adaptate de excludere. Aceștia subliniază că sclavia a fost încorporată în crearea principatelor și a statului român, modelând de la început instituțiile pe un model sclavagist, iar absența recunoașterii oficiale în manualele de istorie perpetuează negarea trecutului (Sotero, 2006). Trauma este descrisă ca „o pată asupra întregii etnii rome”, care afectează structura socială și identitatea colectivă în prezent.

Rasismul contemporan - este identificat de specialiști ca fiind profund instituționalizat, manifestându-se prin evacuări forțate, segregare școlară, tratament diferențiat în sistemul de justiție și microagresiuni cotidiene care fac ca romii să se simtă „străini în țara lor”. Aceștia observă că rasismul nu ține de nivelul de educație, ci persoanele educate știu doar să-și ascundă mai bine atitudinile

discriminatorii (Bonilla-Silva, 2017). Mitul infraționalității romilor, provenit din perioada sclaviei când fugarii erau văzuți ca infractori, continuă să alimenteze stereotipurile contemporane.

Impactul psihosocial și comunitar

Efectele combinate ale traumei istorice și rasismului cotidian se resimt la nivelul sănătății fizice și mintale, al bunăstării economice și al încrederii în instituții, romii dezvoltând mecanisme psihologice de autoprotecție care constituie ele însele o formă de traumă. Specialiștii subliniază că romii simt și știu că nu sunt doriți, ajungând adesea la o acceptare resemnată a marginalizării, iar inegalitățile sunt interconectate – sărăcia, segregarea și problemele de sănătate se alimentează reciproc (Carter și Pieterse, 2020). Diferența de mortalitate între romi și neromi este comparabilă cu cea observată în alte grupuri rasializate.

Parentingul, educația și generațiile tinere

Transmiterea memoriei colective în familiile rome se face predominant prin tăcere și prin viața de zi cu zi, părinții învățându-și copiii cum să devină invizibili și cum să nu se comporte „ca țigani” pentru a evita discriminarea. Această „frică transmisă din părinți în copil” – „nu te amesteca, nu te băga, nu vorbi” – produce generații care ajung la maturitate cu frică, nu cu curaj și forță de acțiune (Menakem, 2017). Specialiștii subliniază rolul central al femeilor rome în transmiterea valorilor și adaptabilitatea comunității.

Reziliența și soluțiile instituționale

Reziliența romilor este atribuită în primul rând istoriei și culturii lor – faptul că au supraviețuit abuzurilor incredibile timp de secole – precum și familiei, comunității izolate, limbii romani și adaptabilității. Specialiștii identifică strategii de „respectability politics” (nevoia de a fi de două ori mai bun, mai curat) și subliniază că abordările liberale bazate exclusiv pe drepturile omului nu au ajutat suficient comunitățile rasializate (Ungar, 2012). Rolul liderilor romi este esențial în promovarea modelelor pozitive și în denunțarea abuzurilor în fața autorităților.

Justiția și schimbarea

Consensul experților este că statul și societatea românească nu au recunoscut pe deplin traumele istorice ale romilor, iar reparațiile necesare trebuie să fie duale: „backward looking” (scuze publice, compensații financiare, memoriale, expunerea adevărului) și „forward looking” (politici sociale colective, măsuri afirmative în educație și economie). Specialiștii subliniază că recunoașterea narativă a contribuției romilor la istoria națională ar avea un impact emoțional profund asupra stimei de sine colective, iar justiția reparatorie este legată de demnitate și de încrederea în stat (Matache, 2022).

Specialiștii romi definesc trauma istorică ca un continuum al opresiunii de la sclavie la prezent, iar rasismul contemporan ca fiind profund instituționalizat, manifestat prin evacuări forțate, segregare școlară și microagresiuni care fac ca romii să se simtă „străini în țara lor” (Sotero, 2006; Bonilla-Silva, 2017). Transmiterea intergenerațională se face prin tăcere și frică transmisă inconștient („nu te amesteca, nu vorbi”), iar parentingul defensiv produce generații care ajung la maturitate cu teamă, nu cu curaj (Menakem, 2017). Consensul experților este că statul român nu a recunoscut traumele istorice, iar soluțiile necesare vizează justiția reparatorie duală – atât măsuri retrospective (scuze publice, memoriale, compensații), cât și prospective (politici sociale colective, măsuri afirmative în educație și economie) – singurele care pot restabili demnitatea și încrederea în instituții (Matache, 2022).

Capitolul VII integrează și sintetizează rezultatele cercetării privind trauma istorică, transmiterea intergenerațională și rasismul cotidian în comunitățile rome din România, punând datele empirice în dialog cu cadrul teoretic.

Prezentul capitol își propune să integreze și să sintetizeze rezultatele cercetării prezentate în Capitolul VI, punând datele empirice în dialog cu cadrul teoretic dezvoltat în primele două capitole și cu literatura de specialitate. Analiza integrată a celor trei studii – interviuri individuale cu 22 de membri ai comunității, focus grupuri cu 21 de participanți și interviuri cu 5 specialiști romi – relevă atât categorii comune, cât și contribuții specifice fiecărei metode.

Categoriile comune celor trei studii includ: (1) identitatea romă ca realitate duală, trăită între mândria apartenenței și stigmatul internalizat; (2) continuitatea dintre trauma istorică și rasismul cotidian, perceput ca o stare de normalitate dureroasă; (3) tăcerea ca principal mecanism de transmitere intergenerațională a suferinței; (4) neîncrederea profundă în instituțiile statului, interpretată ca răspuns rațional la discriminarea repetată; (5) existența unor resurse remarcabile de reziliență comunitară, ancorate în solidaritate, credință și valori tradiționale.

Capitolul VIII sintetizează concluziile generale ale cercetării și formulează recomandări pentru politici publice, intervenții sociale și cercetări viitoare, pornind de la constatarea centrală că trauma istorică a romilor – de la sclavie și eugenismul interbelic, la Holocaust și opresiunea culturală din perioada comunistă – nu este un capitol închis, ci o realitate prezentă, activă și dureroasă, iar vindecarea ei necesită atât recunoașterea oficială a suferinței și reparații simbolice și materiale, cât și o deconstrucție publică a discursului pseudo-științific care a legitimat rasismul antițigănesc.

Analiza percepțiilor specialiștilor romi relevă că trauma istorică este definită ca un continuum al violențelor începute cu sclavia (500 de ani) și continuate prin Holocaust, o perspectivă aliniată teoriilor lui Brave Heart (1998) și Sotero (2006). Rasismul contemporan – „everyday racism” (Essed,

1991) sau „rasism instituționalizat” (Bonilla-Silva, 2017) – este o reflexie directă a acestor tipare, manifestându-se prin segregare școlară (Vincze, 2014), evacuări forțate (ERRC, 2012) și inechitate economică profundă. Efectele devastatoare asupra stării psihosociale validează modelul stresului traumatic pe bază de rasă al lui Carter și Pieterse (2020). La nivel comunitar, această traumă se traduce prin neîncredere profundă în instituții (Danieli, 1998), transmitere intergenerațională prin „tăcere traumatică” și parenting defensiv (DeGruy, 2005; Menakem, 2017). Statul român nu a recunoscut suficient aceste traume, menținând ceea ce Alexander (2004) numește „traumă culturală nerezolvată”. Soluțiile identificate se încadrează în conceptul de justiție reparatorie duală: măsuri retrospective (scuze publice, compensații financiare, memoriale) și prospective (politici sociale colective, măsuri afirmative în educație și ocupare), care ar contribui la consolidarea demnității și încrederii în stat, reducând „rănirea morală” descrisă de Honneth (2001). Profesioniștii romi își asumă o „datorie morală” față de comunitate (Matache, 2022), iar rolul liderilor este acela de „contranaratori” (Delgado și Stefancic, 2017). Reziliența romilor este atribuită culturii și istoriei lor, confirmând teoriile rezilienței culturale ale lui Ungar (2012), iar educația este unanim recunoscută ca principală cale de integrare.

Cercetarea răspunde celor șase întrebări de cercetare, arătând că: (1) trauma istorică este percepută ca un continuu al opresiunii (Sotero, 2006); (2) discriminarea rasială este trăită ca un fenomen sistemic și cotidian (Essed, 1991); (3) transmiterea intergenerațională se realizează prin tăcere și moștenire afectivă (Danieli, 1998); (4) strategiile de coping includ credința, solidaritatea și „respectability politics”; (5) identitatea profesională a specialiștilor romi este una politică, înrădăcinată în opresiunea trăită personal; (6) soluțiile propuse vizează justiție reparatorie duală și abordări antirasiste.

Recomandările pentru politici de integrare includ: finanțarea programelor comunitare conduse de romi, implementarea unui program național de conștientizare a istoriei romilor în școli, dezvoltarea justiției reparatorii duale, formarea obligatorie a profesioniștilor în competență culturală și traumă istorică, instituirea unor mecanisme de monitorizare și sancționare a rasismului instituțional, abordarea marginalizării teritoriale și a locuirii precare, precum și dezvoltarea unor intervenții psiho-sociale informate de traumă (Walsh, 2016; Tedeschi și Calhoun, 2004).

Pentru cercetările viitoare se recomandă: extinderea și diversificarea eșantioanelor, studii longitudinale, metodologii participative, explorarea dimensiunilor de gen și a diferențelor intergeneraționale (Kóczé, 2019), evaluarea intervențiilor sociale și explorarea mecanismelor de vindecare și a resurselor de reziliență. Implicațiile pentru practica asistenței sociale vizează dezvoltarea unei practici informate asupra traumei istorice, a competenței culturale autentice (Wade,

2017), a practicii anti-opresive și a colaborării cu experți romi. Organizarea programelor sociale trebuie să fie participativă, integrată, flexibilă și centrată pe resursele comunității.

Reflecțiile finale subliniază că teza reprezintă un act de responsabilitate etică și comunitară, iar concluzia fundamentală este că trauma istorică a romilor nu este un capitol închis, ci o realitate prezentă. Vindecarea colectivă necesită recunoaștere, responsabilitate istorică și politici publice structurale. După cum spunea o femeie din comunitate, „dreptatea ar fi să fim văzuți ca oameni, nu ca o problemă” – acesta este cel mai profund deziderat al cercetării.

BIBLIOGRAFIE

1. Achim, V. (1998). Țigani în istoria României. București: Editura Enciclopedică.
2. Achim, V., și Tomi, R. (2010). Documente de arhivă privind robia Țiganilor, Epoca Dezrobirii. București: Editura București.
3. ADI-ZMC și World Bank. (2022). Strategia Integrată de Dezvoltare Urbană 2021-2030.
4. Agency for Toxic Substance and Disease Registry (ATSDR). (2008). Toxicological Profile Information Sheets. <http://www.atsdr.cdc.gov/toxpro2.html>
5. Alexander, J. C. (2004). Toward a theory of cultural trauma. In J. C. Alexander, R. Eyerman, B. Giesen, N. J. Smelser și P. Sztompka (Eds.), Cultural trauma and collective identity (pp. 1–30). University of California Press.
6. Alexander, J. C. (2012). Trauma: A social theory. Polity Press.
7. Alkire, S., și Foster, J. (2007). Counting and multidimensional poverty measurement. Oxford Poverty și Human Development Initiative (OPHI) Working Paper No. 7. University of Oxford.
8. Alliance against Antigypsyism. (2016). Antigypsyism – a reference paper. https://zentralrat.sintiundroma.de/wp-content/uploads/2016/07/alliance-against-antigypsyism_antigypsyism-a-reference-paper.pdf (accesat 18.07.2024)
9. Amnesty International. (2013). Pushed to the margins: Five stories of Roma forced evictions in Romania.
10. Amnesty International. (2015, February 29). Raport privind situația romilor în România.
11. Amnesty International. (2015, February). Amnesty International report 2014/2015: The state of the world's human rights.
12. Arendt, H. (1944). The Jew as pariah: A hidden tradition. Jewish Social Studies, 6(2), 99-122.

13. Asociația Americană de Psihiatrie. (2013). Manualul de diagnostic și statistică al tulburărilor mentale (DSM-V). București: Editura Medicală Callisto.
14. Assmann, A. (2011). Cultural memory and Western civilization: Functions, media, archives. Cambridge University Press.
15. Auschwitz-Birkenau State Museum. (2000). Memorial Book: The Gypsies at Auschwitz-Birkenau. Oswiecim: Auschwitz-Birkenau State Museum.
16. Banu, G. (1936). Legile sterilizării în statele contemporane. *Buletin Eugenic și Biopolitic*, 7(3-4), 112-125.
17. Banu, G. (1939). *L'hygiène de la race*. Paris: Félix Alcan.
18. Barany, Z. (2002). The East European gypsies: Regime change, marginality, and ethnopolitics. Cambridge University Press.
19. Bastin, G. (2013). Paradox of the pariah: Toward a Weberian understanding of modern journalism. *Max Weber Studies*, 13(2), 216-236.
20. Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887-907.
21. Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
22. Bombay, A., Matheson, K., și Anisman, H. (2009). Intergenerational trauma: Convergence of multiple processes among First Nations peoples in Canada. *International Journal of Indigenous Health*, 5(3), 6-47.
https://www.researchgate.net/publication/304109190_Intergenerational_trauma_Convergence_of_multiple_processes_among_First_Nations_peoples_in_Canada (accesat 10.11.2025)
23. Bonilla-Silva, E. (2006). Racism without racists: Color-blind racism and the persistence of racial inequality in America (2nd ed.). Rowman și Littlefield.
24. Bonilla-Silva, E. (2017). Racism without racists: Color-blind racism and the persistence of racial inequality in America (5th ed.). Rowman și Littlefield.
25. Bornstein, M. H. (2012). Cultural approaches to parenting. *Parenting: Science and Practice*, 12(2-3), 212-221.
26. Bourdieu, P. (1993). *La misère du monde*. Paris: Seuil.
27. Bourdieu, P. (1998). *La domination masculine*. Paris: Seuil.
28. Braun, V., și Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.

29. Braun, V., și Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11(4), 589–597.
30. Brave Heart, M. Y. H. (1998). The return to the sacred path: Healing the historical trauma and historical unresolved grief response among the Lakota. *Smith College Studies in Social Work*, 68(3), 287–305.
31. Brave Heart, M. Y. H. (1999). Gender differences in the historical trauma response among the Lakota. *Journal of Health și Social Policy*, 10(4), 1-21.
32. Brave Heart, M. Y. H. (2003). The historical trauma response among natives and its relationship with substance abuse: A Lakota illustration. *Journal of Psychoactive Drugs*, 35(1), 7–13.
33. Brave Heart, M. Y. H., Chase, J., Elkins, J., și Altschul, D. B. (2011). Historical trauma among indigenous peoples of the Americas: Concepts, research, and clinical considerations. *Journal of Psychoactive Drugs*, 43(4), 282–290.
34. Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
35. Bronfenbrenner, U. (2005). The bioecological theory of human development. In U. Bronfenbrenner (Ed.), *Making human beings human* (pp. 3-15). SAGE Publications.
36. Bucur, M. (2001). *Eugenics and Modernization in Interwar Romania*. University of Pittsburgh Press.
37. Bullard, R. D. (1990). *Dumping in Dixie: Race, class, and environmental quality*. Westview Press.
38. Byers, L. G., și Gere, S. H. (2007). Intergenerational trauma: A review of the literature. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 16(1-2), 387-402.
39. Carter, R. T. (2007). Racism and psychological and emotional injury: Recognizing and assessing race-based traumatic stress. *The Counseling Psychologist*, 35(1), 13-105.
40. Carter, R. T., și Pieterse, A. L. (2007). *Racial trauma: Theory, research, and healing*. Columbia University Press.
41. Carter, R. T., și Pieterse, A. L. (2020). *Measuring the effects of racism: Guidelines for the assessment and treatment of race-based traumatic stress injury*. Columbia University Press.
42. Ceacîru, L. (2024). *Biopolitică și eugenism: Romii din România în perioada interbelică (Teză de doctorat)*. SNSPA.
43. Centrul de Mediu și Sănătate. (2009). *Analiza probelor de sol și aer în zona Pata Rât*. Cluj-Napoca.
44. Centrul Național de Sănătate Mintală (CNSM). (2025). *Mental Health in Roma Communities – National Report (Romania, 2025)*. București: Ministerul Sănătății.
45. Chao, R. K. (2001). Extending research on the consequences of parenting style for Chinese Americans and European Americans. *Child Development*, 72(6), 1832–1843.

46. Cherata, L. (1990). *Istoria Țiganilor – origine, specific, limbă*. București: Editura Z.
47. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD). (2014). Hotărârea nr. 117 din 10.02.2014.
48. Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139-167.
49. Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299.
50. Çiçekler, C. Y., Orçan, M., și Aral, N. (2012). Child-rearing attitudes of Roma and non-Roma mothers and analysis of receptive language levels of their children. *International Journal of Social Science and Education*, 2(1), 48-57.
51. Dagli, R., Fountoulakis, K. N., Prina, A. M., și Winkler, P. (2025). Mental illness and suicidality among Roma and Traveller people: A systematic review. *BMC Psychiatry*, 25(1), 1–16.
52. Danieli, Y. (Ed.). (1998). *International handbook of multigenerational legacies of trauma*. Springer.
53. Darling, N., și Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496.
54. DASM Cluj-Napoca. (2017). *Studiul de referință pentru elaborarea Strategiei de Dezvoltare Locală Pata-Cluj*. Cluj-Napoca.
55. DeGruy, J. (2005). *Post Traumatic Slave Syndrome: America's legacy of enduring injury and healing*. Uptone Press.
56. Delgado, R., și Stefancic, J. (2017). *Critical race theory: An introduction* (3rd ed.). New York University Press.
57. Denzin, N. K., și Lincoln, Y. S. (Eds.). (2018). *The SAGE handbook of qualitative research* (5th ed.). SAGE Publications.
58. Desire Foundation. (2014). *Housing conditions and rights violations in Pata Rât, Cluj-Napoca*.
59. Desire Foundation. (2016). *Interviuri de teren Pata Rât*. Cluj-Napoca.
60. *Dicționarul de Psihologie Cambridge*. (2009). Cambridge University Press.
61. *Dicționarul de Sociologie Oxford*. (2014). (ed. a 4-a). Oxford University Press.
62. *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*. (2012). Editura Academiei Române.
63. *Dicționarul Limbii Române Moderne*. (1958). Institutul de Lingvistică din București, Editura Academiei Române.

64. Dolezal, L., și Gibson, M. (2022). Beyond a trauma-informed approach and towards shame-sensitive practice. *Humanities and Social Sciences Communications*, 9(1), 1-8.
65. Doleželová, P. (Ed.). (2008). *Romové v České republice*. Praha: Socioklub.
66. Domuța, D. C. (2006, iunie 29). Despre integrarea Țiganilor. *Dilema Veche*, nr. 127. <https://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/despre-integrarea-tiganilor-617858.html>
67. Du Bois, W. E. B. (1903). *The souls of Black folk*. A. C. McClurg și Co.
68. Dumitrescu, C. (2012). Rolurile de gen în familia romă tradițională. *Revista de Etnografie și Folclor*, 57(1-2), 50-65.
69. Duran, E., și Duran, B. (1995). *Native American postcolonial psychology*. State University of New York Press.
70. Duran, E., Duran, B., Brave Heart, M. Y. H., și Davis, S. (1998). Healing the American Indian soul wound. In Y. Danieli (Ed.), *International handbook of multigenerational legacies of trauma* (pp. 341-354). Springer.
71. Erickson, S. J., Montague, E. Q., Maclean, P. C., Bancroft, M. E., și Lowe, J. R. (2012). Differential ethnic associations between maternal flexibility and play sophistication in toddlers born very low birth weight. *Infant Behavior și Development*, 35, 860–869.
72. ERGO Network. (2022). *Roma access to health and long-term care in Romania*. Brussels: ERGO Network. <https://ergonetwork.eu/wp-content/uploads/2022/11/Ergo-2022-access-healthcareWEB.pdf> (accesat 18.02.2025)
73. Essed, P. (1991). *Understanding everyday racism: An interdisciplinary theory*. Sage Publications.
74. European Commission. (2004). *The situation of Roma in an enlarged European Union*. Directorate-General for Employment and Social Affairs.
75. European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers. (2018). *Afrophobia: Acknowledging and understanding the challenges to ensure effective responses*. https://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?doc_id=55651 (accesat 10.10.2025)
76. European Commission against Racism and Intolerance. (2020). *ECRI general policy recommendation no. 13 on combating antigypsyism and discrimination against Roma (CRI(2011)37rev)*. Council of Europe. <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee> (accesat 02.03.2025)
77. European Network Against Racism (ENAR). (2014, February 14). *Raport privind discriminarea romilor în Europa*. https://www.enar-eu.org/wp-content/uploads/roma_final_pdf.pdf
78. European Roma Rights Centre (ERRC). (2006). *Ambulance not on the way: The disgrace of healthcare for Roma in Europe*. Budapest: Open Society Institute.

79. European Roma Rights Centre (ERRC). (2012). Parallel report on housing rights of Roma in Romania.
80. European Roma Rights Centre (ERRC). (2020). Romani people and the COVID-19 pandemic: A human rights perspective. Budapest: ERRC.
81. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2012). European Union minorities and discrimination survey: Main results report. Vienna: FRA.
82. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2014). Roma survey – Data in focus: Poverty and employment. Vienna: FRA.
83. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2019). Roma women in nine EU Member States: Country insights. Vienna: FRA.
84. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2020). Roma and Travellers in six countries. Vienna: FRA.
85. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2022). Roma and Travellers in six countries: Key findings from the 2021 survey. Vienna: FRA.
86. Eyerman, R. (2001). Cultural trauma: Slavery and the formation of African American identity. Cambridge University Press.
87. Fanon, F. (1952). *Peau noire, masques blancs*. Paris: Éditions du Seuil.
88. Făcăoaru, I. (1935). Sterilizarea obligatorie a defectivilor. *Buletin Eugenic și Biopolitic*, 6(1-2), 23-35.
89. Făcăoaru, Gh. (1941). *Câteva date în jurul familiei și statului biopolitic*. București: Editura Institutului de Statistică.
90. Feagin, J. R. (2013). The white racial frame: Centuries of racial framing and counter-framing (2nd ed.). Routledge.
91. Fényes, C., McDonald, C., și Mészáros, A. (1999). Open Society Institute – Institute for Educational Policy. Budapest: OSI.
92. Ferkovics, R., Németh, R. K., și Schafft, K. A. (2017). Romani identity, cultural trauma, second-class citizenship and the contemporary context for ethnic political representation in Hungary. *Croatian Political Science Review*, 54(1-2), 79-102.
93. Fings, K. (2009). The Gypsies of Europe. In D. Stone (Ed.), *The historiography of the Holocaust* (pp. 147-168). Palgrave Macmillan.
94. Florescu, G. I. (1939). *Dicționarul Limbii Românești*. Iași: Institutul de Arte Grafice “Presa Bună”.
95. Foster, B., și Norton, P. (2012). Educational equality for Gypsy, Roma and Traveller children and young people in the UK. *Equal Rights Review*, 8, 85-112.

96. Foucault, M. (2003). Lecture 11: 17 March 1976. In *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège de France 1975–1976* (D. Macey, Trans.; pp. 239–264). Picador. (Original work published 1976)
97. Fraser, N. (2004). Social justice in the age of identity politics: Redistribution, recognition, and participation. In N. Fraser și A. Honneth (Eds.), *Redistribution or recognition? A political-philosophical exchange* (pp. 7-109). Verso.
98. Frištenská, H. (2010). *Romipen – romství: Co je a co není*. Praha: Slovo 21.
99. Fundamental Rights Agency (FRA). (2012). *European Union minorities and discrimination survey: Main results report*. Vienna: FRA.
100. Fundamental Rights Agency (FRA). (2016). *EU-MIDIS II: Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Roma – Selected findings*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
101. Gadsden, V. L., Ford, M., și Breiner, H. (2016). *Parenting matters: Supporting parents of children ages 0-8*. Washington, DC: The National Academies Press.
102. Gavreliuc, A. (2019). *Psihologie interculturală: Repere pentru înțelegerea diferențelor și asemănarilor culturale*. Editura Polirom.
103. Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Prentice-Hall.
104. Goldberg, D. T. (2009). *The threat of race: Reflections on racial neoliberalism*. Wiley-Blackwell.
105. Gone, J. P. (2013). Redressing First Nations historical trauma: Theorizing mechanisms for indigenous culture as mental health treatment. *Transcultural Psychiatry*, 50(5), 683-706.
106. Grellmann, H. M. G. (1787). *Historischer Versuch über die Zigeuner*. Göttingen: Johann Christian Dieterich.
107. Grigore, D. (2018). *Etnopsihologia romilor: Identitate, stigmat și reziliență*. Editura Universității din București.
108. Grigore, D., și Sarău, G. (2006). *Istorie și tradiții rome*. București: Salvați Copiii.
109. Guerrero, J., Civišová, H., și Winkler, P. (2024). Mental health and access to care among the Roma population in Europe: A scoping review. *European Journal of Public Health*, 34(2), 210–224.
110. Guvernul României. (2005). *Planul Național de Dezvoltare 2007-2013*. București.
111. Hall, J. L. (2010). *Understanding Environmental Health Disparities of Roma Populations in Romania* (Doctoral dissertation). University of Northern Iowa.
112. Hancock, I. (1987). *The Pariah syndrome: An account of Gypsy slavery and persecution*. Karoma Publishers.

113. Hancock, I. (1991). The Gypsies of Eastern Europe. In D. Crowe și J. Kolsti (Eds.), *The Gypsies of Eastern Europe* (pp. 3-24). M. E. Sharpe.
114. Hancock, I. (2005). *We are the Romani people / Ame sam e Rromane džene*. University of Hertfordshire Press.
115. Harvey, D. (2008). The right to the city. *New Left Review*, 53, 23-40.
116. Heidegger, P., și Wiese, K. (2020). *Pushed to the wastelands: Environmental racism against Roma communities in Central and Eastern Europe*. Brussels: European Environmental Bureau (EEB).
117. Herman, J. L. (1992). *Trauma and recovery: The aftermath of violence from domestic abuse to political terror*. Basic Books.
118. Hinton, A. L., și Jansen, S. (2016). *Transitional justice and the politics of memory in Europe*. Berghahn Books.
119. Hirt, T., și Jakoubek, M. (Eds.). (2006). *Romové v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
120. Honneth, A. (2001). Recognition or redistribution? Changing perspectives on the moral order of society. *Theory, Culture și Society*, 18(2–3), 43–55.
121. Hübschmannová, M., și Scheinostová, A. (2006). *Romsko-český a česko-romský kapesní slovník*. Praha: SPN.
122. *International Social Science Journal*. (1979). Patterns of child socialization. *International Social Science Journal*, 31(3), 376-392.
123. Ionescu, V. (2020). *Trauma și vindecarea în contextul discriminării etnice*. Editura Trei.
124. Iruka, I. U., Gardner-Neblett, N., Telfer, N. A., Ibekwe-Okafor, N., Curenton, S. M., Sims, J., Sansbury, A. B., și Neblett, E. W. (2022). Effects of racism on child development: Advancing antiracist developmental science. *Annual Review of Developmental Psychology*, 4, 311-334. doi:10.1146/annurev-devpsych-121020-031339
125. Ivanov, A., și Kagin, J. (2014). *Roma poverty from a human development perspective*. Roma Inclusion Working Papers. Istanbul: UNDP.
126. Ivanov, A., Keller, S., și Till-Tentschert, U. (2015). *Roma poverty and deprivation: The need for multidimensional anti-poverty measures*. OPHI Working Paper No. 96. University of Oxford.
127. Jakoubek, M. (2004). Romové – konec (ne)jednoho mýtu. In M. Jakoubek și T. Hirt (Eds.), *Romové: Kulturologické etudy* (pp. 12-35). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
128. Jones, J. M. (1972). *Prejudice and racism*. Addison-Wesley.
129. Keller, H. (2017). *Cultures of infancy*. Psychology Press.

130. Kellermann, N. P. F. (2001). Transmission of Holocaust trauma: An integrative view. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 64(3), 256-267.
131. Kenrick, D., și Puxon, G. (1972). *The destiny of Europe's Gypsies*. Chatto Heinemann for Sussex University Press.
132. Kimble, A. (2009). *The parenting styles and dimensions*. Oklahoma State University.
133. Kirilova, D., și Repaire, V. (2003). *The innovatory practices in the field of education of Roma children*. Strasbourg: Council of Europe, DGIV/EDU/ROM 9 rev.
134. Kligman, G. (2001). On the social construction of "otherness": Identifying "the Roma" in post-socialist communities. *Working Papers of the Greek ROMA Network*.
135. Kóczé, A. (2018). Race, migration and neoliberalism: Romani women. *Gender, Place și Culture*, 25(8), 1123-1138.
136. Kóczé, A. (2019). *The politics of Roma feminism*. Routledge.
137. Kogălniceanu, M. (1837). *Studiu despre istoria, obiceiurile și limba romilor cunoscuți în Franța sub numele de bohémieni*. Berlin.
138. Kogălniceanu, M. (1900). *Schiță despre Țigani* (G. Ghibănescu, Trad.). Iași: Tipografia "Dacia".
139. Kotchick, B. A., și Forehand, R. (2002). Putting parenting in perspective: A discussion of the contextual factors that shape parenting practices. *Journal of Child and Family Studies*, 11(2), 255-269.
140. Kovai, C. (2019). Post-communist Roma identity. In A. Kóczé (Ed.), *The politics of Roma feminism* (pp. 45-68). Routledge.
141. Krumova, T., și Kolev, D. (2013). *Manual on Roma history and culture*. Sofia: CORE Project.
142. Lane, P., Spencer, S., și McCready, M. (2012). *Perspectives on ageing in Gypsy families*. York: Joseph Rowntree Foundation.
143. Le, H.-N., Ceballo, R., Chao, R., Hill, N. E., Murry, V. M., și Pinderhughes, E. E. (2008). Excavating culture: Disentangling ethnic differences from contextual influences in parenting. *Applied Developmental Science*, 12(4), 163-175.
144. Lee, J., Richardson, E., Hnilicová, H., și Koller, T. (2014). Mental health disparities between Roma and non-Roma populations in Europe: A systematic literature review. *International Journal of Public Health*, 59(6), 885–894.
145. Legea nr. 18/1990 pentru ratificarea Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. (1990). *Monitorul Oficial al României*.
146. Legea nr. 124/2020 privind instituirea Zilei Naționale de Comemorare a Samudaripen-ului (Holocaustul romilor). (2020). *Monitorul Oficial*, nr. 678.

147. Legea nr. 2/2021 privind prevenirea și combaterea anti-țigănistului. (2021). Monitorul Oficial, nr. 18.
148. Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului. (2004). Monitorul Oficial al României.
149. Legea nr. 292/2011 privind asistența socială. (2011). Monitorul Oficial al României.
150. Levers, L. L. (2006). Identifying the scope and goals of an ecologically-based genocide, war crime, and political violence trauma research and intervention model. *Traumatology*, 12(1), 5-26.
151. Lewy, G. (2000). *The Nazi persecution of the Gypsies*. Oxford University Press.
152. Liegeois, J.-P. (2007). *Romii în Europa*. Bruxelles: Comisia Europeană.
153. Lombroso, C. (1876). *L'Uomo Delinquente*. Milano: Hoepli.
154. Lonne, B., Parton, N., Thomson, J., și Harries, M. (2009). *Reforming child protection*. Routledge.
155. Lunca, G. (2015, April 8). Taking stock of Roma inclusion in Romania. FXB Center for Health and Human Rights, Harvard University.
156. Mandache, M. (2020). A brief insight into the systemic racism Roma face in accessing housing in Romania. *Homeless in Europe Magazine*, Winter 2020, 34-40.
157. Manuilă, S. (1931). *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Vol. I-II. București: Institutul Central de Statistică.
158. Manuilă, S. (1940, 15 decembrie). Problema rasială în România. *România Nouă*, anul I, nr. 12, p. 1-2.
159. Manuilă, S. (1941). *Recensământul general al populației din 6 aprilie 1941 (Date provizorii)*. București: Institutul Central de Statistică.
160. Manuilă, S. (1941). *Disgeniciei, indivizii indezirabili*. (Manuscris nepublicat, citat în Thorne, 2011, p. 186).
161. Marin, M. (2024). Tracing the Beginning of the Roma Emancipation Movement in Communist Romania. The Case of Nicolae Gheorghe. *Sfera politicii*, 30(1-2), 31–36.
162. Marinescu, G. (1936). Statutul Societății Regale Române de Eugenie și Studii ale Eredității. *Buletin Eugenic și Biopolitic*, 7(1), 84
163. Masten, A. S. (2014). *Ordinary magic: Resilience in development*. Guilford Press.
164. Matache, M. (2017). The legacy of Roma slavery. *Current History*, 116(789), 133-138.
165. Matache, M. (2020). The memory of the Roma Holocaust: Between silence and recognition. *Harvard Human Rights Journal*, 33, 123-156.
166. Matache, M. (2022). Time for reparation? The Roma and the legacy of historical injustice. Harvard University Press.

167. Matache, M., și Bhabha, J. (2020). The Roma and the Holocaust: A hidden history. In M. T. L. (Ed.), *The Routledge history of the Holocaust* (pp. 245-268). Routledge.
168. Maté, G. (2008). *In the realm of hungry ghosts: Close encounters with addiction*. Vintage Canada.
169. Maté, G. (2022). *The myth of normal: Trauma, illness, and healing in a toxic culture*. Penguin Random House.
170. Mateescu, B. (2020). Marriage and family life of Romanians and Roma: Aspects reflected in the first two modern Romanian censuses. *Martor*, 25, 37-52.
171. Matei, P. (2021). Romii în perioada comunistă: între asimilare și invizibilitate. *Revista de Istorie Socială*, 18(1), 89-112.
172. Matras, Y. (2015). *The Romani Gypsies*. Harvard University Press.
173. Matsumoto, D. (2009). *The Cambridge dictionary of psychology*. Cambridge University Press.
174. Matulay, S. (2000). *Rodina a jej význam v živote Rómov*. Prešov: Metodické centrum.
175. Menakem, R. (2017). *My grandmother's hands: Racialized trauma and the pathway to mending our hearts and bodies*. Central Recovery Press.
176. Mirga, A. (2008). Romani identity – between tradition and modernity. In P. Doleželová (Ed.), *Romové v České republice* (pp. 45-62). Praha: Socioklub.
177. Mohai, P., Pellow, D., și Roberts, J. T. (2009). Environmental justice. *Annual Review of Environment and Resources*, 34, 405-430.
178. Natarajan, A. D. (2010). *Culture and perceived parenting styles: Implication for interpersonal and academic functioning in Indian and American college students*. Miami University.
179. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (NASEM). (2019). *Vibrant and healthy kids: Aligning science, practice, and policy to advance health equity*. Washington, DC: The National Academies Press.
180. Navrátil, P. (2003). *Romové v české společnosti*. Praha: Portál.
181. Navratil, P. (2013). Supporting socially excluded Romany (Gypsy) parents in provision quality parenting. In 1st Annual International Interdisciplinary Conference, Azores, Portugal (pp. 118-126).
182. Nicolae, V. (2006). *Roma diplomacy*. New York: International Debate Education Association.
183. Nimanussornkul, P. (2009). Effects of the dislocation of traditional Chinese mothering on the mother-daughter relationship in Amy Tan's "The Bonesetter's Daughter".
184. Noelle, M., și Fairfax, C. N. (2012). Post Traumatic Slave Syndrome and the African American male-female relationship. *Social Work*, 57(3), 251-260.
185. Ogbu, J. U. (1991). Minority coping responses and school experience. *Journal of Psychohistory*, 18(4), 433-456.

186. ONU. (1989). Convenția cu privire la drepturile copilului. New York: Organizația Națiunilor Unite.
187. ONU. (2013). Comentariul general nr. 14 privind dreptul copilului ca interesul superior al acestuia să prevaleze. New York: Organizația Națiunilor Unite.
188. Oprea, I. (2005). Sclavia romilor în principatele române: O analiză juridică și socială. Anuarul Institutului de Istorie “George Barițiu”, 44, 235-260.
189. Orton, L., Pennington, A., Nayak, S., Sowden, A., White, M., și Whitehead, M. (2019). What is the evidence that differences in 'control over destiny' lead to socioeconomic inequalities in health? A theory-led systematic review of high-quality longitudinal studies on pathways in the living environment. *Journal of Epidemiology și Community Health*, 73(10), 929–934.
190. Pantea, M. C. (2019). Resilience and social capital in Roma communities. *Journal of Community Psychology*, 47(5), 1123-1138.
191. Parlamentul României. (2019). PL-x nr. 648/2019 – Expunere de motive privind Legea pentru prevenirea și combaterea anti-țigănistului. București: Camera Deputaților.
192. Penderi, E., și Petrogiannis, K. (2011). Parental ethnotheories and customs of childrearing in two Roma urban communities in Greece: Examining the developmental niche of the 6-year-old child. *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology*, 5(1), 32-50.
193. Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research. *Psychological Bulletin*, 108(3), 499-514.
194. Pop, L., și Ionescu, M. (2008). Tradiții și obiceiuri în familia romă. Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane, 9, 78-95.
195. Popescu, R. (2011). Grupurile vulnerabile și economia socială: Romi și femei în dificultate. București: Editura Expert.
196. Potočárová, M. (2008). Rodina a jej vplyv na rozvoj osobnosti dieťaťa. Bratislava: Univerzita Komenského.
197. Powell, R., și Lever, J. (2017). Gypsy, Roma and Traveller communities. *Sociology Compass*, 11(3), 1-12.
198. Pressley, J., și Wilson, K. M. (2022). Turning the tide: Parenting in the wake of past trauma. Foundation Trust și the Complex Trauma Training Consortium.
199. Radio Praha. (2000). Roma in the Czech Republic. <http://romove.radio.cz>
200. Říčan, P. (1998). S Romy žít budeme – jde o to jak. Praha: Portál.
201. Rostas, I. (2019). Ten years after: A history of Roma school desegregation in Central and Eastern Europe. Central European University Press.

202. Rubin, K. H., și Chung, O. B. (Eds.). (2009). Parenting beliefs, behaviors, and parent-child relations: A cross-cultural perspective. Psychology Press.
203. Rudmin, F. W. (2003). Critical history of the acculturation psychology of assimilation, separation, integration, and marginalization. *Review of General Psychology*, 7(1), 3–37.
204. Sam, D. L., și Berry, J. W. (Eds.). (2006). The Cambridge handbook of acculturation psychology. Cambridge University Press.
205. SAMHSA (Substance Abuse and Mental Health Services Administration). (2014). Concept of trauma and guidance for a trauma-informed approach. Rockville, MD: SAMHSA.
206. Samková, K. (2011). Romská otázka: Psychologické a sociální aspekty. Praha: Blízká setkání.
207. Sarău, G. (1999). Ghid metodologic pentru profesori: Bibliografia lucrărilor din domeniul rrom. București: Fundația pentru o Societate Deschisă.
208. Sarău, G. (2006). Familia – valoare fundamentală a culturii rome. In D. Grigore și G. Sarău (Eds.), *Istorie și tradiții rrome* (pp. 35-45). București: Salvați Copiii.
209. Schwerdtfeger, K. L., Larzelere, R. E., Werner, D., și Peters, C. (2013). Intergenerational transmission of trauma: The mediating role of parenting styles on toddlers' DSM-related symptoms. *Journal of Aggression, Maltreatment și Trauma*, 22(2), 211–229. <https://doi.org/10.1080/10926771.2013.743941>
210. Sekyt, V. (1998). Odlišnosti mentality Romů a původ těchto odlišností. In T. Šišková (Ed.), *Výchova k toleranci a proti rasizmu* (pp. 67-82). Praha: Portál.
211. Sekyt, V. (2004). Romipen – romství. In M. Jakoubek și T. Hirt (Eds.), *Romové: Kulturologické etudy* (pp. 156-178). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
212. Shonkoff, J. P., Garner, A. S., și Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. (2012). The lifelong effects of early childhood adversity and toxic stress. *Pediatrics*, 129(1), e232–e246.
213. Sion, G. (1924). Emanciparea Țiganilor. București: Editura Librăriei H. Steinberg și Fiu.
214. Smékal, V. (Ed.). (2003). Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z minoritních skupin. Brno: Barrister și Principal.
215. Smith, J. A., Flowers, P., și Larkin, M. (2009). Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research. SAGE Publications.
216. Smith, L. T. (2012). Decolonizing methodologies: Research and indigenous peoples (2nd ed.). Zed Books.
217. Sotero, M. (2006). A conceptual model of historical trauma: Implications for public health practice and research. *Journal of Health Disparities Research and Practice*, 1(1), 93–108.

- [http://www.ressources-actuarielles.net/EXT/ISFA/1226.nsf/9c8e3fd4d8874d60c1257052003eced6/bbd469e12b2d9eb2c12576000032b289/\\$FILE/Sotero_2006.pdf](http://www.ressources-actuarielles.net/EXT/ISFA/1226.nsf/9c8e3fd4d8874d60c1257052003eced6/bbd469e12b2d9eb2c12576000032b289/$FILE/Sotero_2006.pdf)
218. Stănescu, I. (2019). Memoria îngropată: Holocaustul romilor în România postcomunistă. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 19(2), 215-238.
 219. Starrs, C. J., și Békés, V. (2024). Historical intergenerational trauma transmission model: A comprehensive framework of family and offspring processes of transgenerational trauma. *Traumatology*. Advance online publication.
 220. Steger, T. (2007). Making the case for environmental justice in Central and Eastern Europe. Budapest: CEU Press.
 221. Stern, D. N. (1995). The motherhood constellation: A unified view of parent-infant psychotherapy. Basic Books.
 222. Stillmann, L., și Johanson, G. (2007). Constructing and sharing memory: community informatics, identity and empowerment. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
 223. Sue, D. W. (2010). Microaggressions in everyday life: Race, gender, and sexual orientation. John Wiley și Sons.
 224. Sue, D. W., și Sue, D. (2016). Counseling the culturally diverse: Theory and practice (7th ed.). John Wiley și Sons.
 225. Super, C. M., și Harkness, S. (1986). The developmental niche: A conceptualization at the interface of child and culture. *International Journal of Behavioral Development*, 9(4), 545-569.
 226. Surdu, L., și Vincze, E. (2016). Sărăcie și discriminare: Practici parentale în comunitățile rome marginalizate. *Calitatea Vieții*, 27(3), 245-268.
 227. Tarnovschi, A. (2020). Stigmat internalizat și sănătate mintală în rândul tinerilor romi din România. *Revista de Asistență Socială*, 19(1), 87-104.
 228. Taylor, S. (2015). Clinician's guide to PTSD: A cognitive-behavioral approach (2nd ed.). Guilford Press.
 229. Tedeschi, R. G., și Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1–18.
 230. Tervalon, M., și Murray-Garcia, J. (1998). Cultural humility versus cultural competence: A critical distinction in defining physician training outcomes in multicultural education. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 9(2), 117-125.
 231. Thompson, N. (2001). Anti-discriminatory practice (3rd ed.). Palgrave Macmillan.

232. Thorne, M. B. (2011). Assimilation, Invisibility, and the Eugenic Turn in the "Gypsy Question" in Romanian Society, 1938–1942. *Romani Studies*, 21(2), 177–206.
233. Tonk, G., Adorjányi, J., și Lăcătuș, O. B. (2013). Draft outline to the desegregation and social inclusion action plan for Pata Rât 2014-2023.
234. Tonk, G., Adorjányi, J., și Lăcătuș, O. B. (2017). Servicii sociale publice pentru comunitățile marginalizate clujene. Rapoarte de evaluare pentru proiectul pilot Pata-Cluj. Cluj-Napoca: IDEA.
235. Tremlett, A. (2014). Demotic and dialogic mestizajes: Reflections on Roma identities and the nation. *Ethnicities*, 14(6), 771-789.
236. Turda, M. (2009). "To End the Degeneration of a Nation": Debates on Eugenic Sterilization in Inter-war Romania. *Medical History*, 53(1), 77–104.
237. Ungar, M. (2012). *The social ecology of resilience: A handbook of theory and practice*. Springer.
238. UNICEF. (2004). Centrele de Resurse pentru Părinți, din Învățământul Preșcolar – Studiu de Analiză. București: Editura MarLink.
239. UNICEF. (2021). *Child protection systems strengthening: Approaches, benchmarks and intervention*.
240. Urh, Ș. (2014). Roma community, Roma minority. In *Encyclopedia of Social Work*. Oxford University Press.
241. Urh, Ș. (2015). Social work with the Roma minority: The need for new competencies. *European Journal of Social Work*, 18(5), 755-769.
242. US Department of State. (2015, June 29). Country Reports on Human Rights Practices for 2014 – Romania (p. 33).
243. Vaillant, J. A. (1857). *Istoria autentică a romilor: adevărata poveste a adevăraților bohémieni*. Paris.
244. Van der Kolk, B. A. (2014). *The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma*. Viking.
245. VandenBos, G. R. (Ed.). (2015). *APA dictionary of psychology* (2nd ed.). American Psychological Association.
246. Vincze, E. (2011). Urban landfill: A space of advanced marginality. In E. Vincze (Ed.), *Working Papers of the gLOC Research Group* (pp. 7–23). Cluj-Napoca.
247. Vincze, E. (2013). Socio-spatial marginalization of Roma in Cluj: The case of Pata Rât.
248. Vincze, E. (2014). Segregarea școlară ca violență structurală împotriva romilor. *Social Change Review*, 12(1), 5-28.

249. Vincze, E., Zamfir, G. I., și Gâlbea, V. (2024). The struggle for anti-racist environmental and housing justice: A view from a militant research project in Cluj-Napoca, Romania. *Critical Romani Studies*, 7(1), 76–93.
250. Voiculescu, N., și Berna, M.-B. (2021, februarie). Discriminarea rasială în situații de criză: Concept și cazuistică recentă. Cedrom, Revista Universității “Titu Maiorescu”. <http://www.cdep.ro/proiecte/2019/600/40/8/em868.pdf>
251. Wacquant, L. (2008). *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*. Polity Press.
252. Wade, C. V. (2017). *Understanding parenting in the Black Caribbean population within the context of historical trauma in Toronto* (Doctoral dissertation). University of Toronto.
253. Walker, M. U. (2019). *What is reparative justice?* University of Chicago Press.
254. Wallengren, S., Wigerfelt, A., Wigerfelt, B., și Mellgren, C. (2019). Visibility and vulnerability: A mixed methodology approach to studying Roma individuals' victimization experiences. *International Review of Victimology*, 26(2), 187-204.
255. Walsh, F. (2016). *Strengthening family resilience* (3rd ed.). Guilford Press.
256. Weber, M. (1917-1919). *Ancient Judaism*. (Publicat postum).
257. World Bank. (2014). *Atlasul zonelor urbane marginalizate din România*. București: Banca Mondială.
258. World Bank. (2022). *Roma inclusion in Europe: Key findings from the regional Roma survey*. Washington, DC: World Bank.
259. World Bank. (2023). *Așezările informale din România – analiză și recomandări*.
260. World Bank și Open Society Institute. (2005). *Attitudes toward Roma*. Washington, DC: World Bank.
261. World Health Organization (WHO). (2016). *Preventing disease through healthy environments: A global assessment of the burden of disease from environmental risks*. Geneva: WHO Press.
262. Yehuda, R., Daskalakis, N. P., Bierer, L. M., et al. (2016). Holocaust exposure induced intergenerational effects on FKBP5 methylation. *Biological Psychiatry*, 80(5), 372-380.
263. Zimmermann, M. (1996). *Rassenutopie und Genozid: Die nationalsozialistische “Lösung der Zigeunerfrage”*. Hamburg: Christians Verlag.